

Toespraak Eva Martens in de Westfrieze Ekklesia 7 mei 2023

Ik hoop dat je in het luisteren naar de lange lezingen die ik vanmorgen voor ons heb uitgekozen misschien jezelf kon toestaan iets mee te maken van een reis door het donker. Van een mysterieus begin van donker en chaos, leegte en vormeloosheid naar een eerste licht. Iets van een ruimtereis misschien zelfs. Daar doet genesis me altijd aan denken, verdwaald zijn in de leegte, de duistere oneindigheid van het heelal. Een reis die – ook als je hem vanuit de aarde maakt, in verbeelding - iets doet, schrijft Marjolijn van Heemstra in het boek 'In lichtjaren heeft niemand haast', met je zintuigen, met je gevoel voor tijd, die liefde toevoegt aan hoe je kijkt en denkt...

Als je dat nog niet had gedaan, maar ook als je al wel een beetje op weg was gegaan in die lezingen; ik wil je vanmorgen uitnodigen even je ogen te sluiten en mee te gaan... op reis.

Het voelt misschien een beetje gek. Wees eens aandachtig aanwezig bij hoe je hier nu zit. En durf te kijken naar welke gedachten er in je rondgaan. Welke emoties. Hoe voel je je op dit moment? Alles is goed, ook als het irritatie is over deze vreemde opdracht. Wees er nieuwsgierig naar.

Dit is er nu. Kijk ernaar en – als je dat zo wilt of durft te zien – dat God ernaar kijkt, met ogen van liefde... Wees gerust, dit zal geen lange reis zijn. (Ik ga straks ook gewoon wat vertellen,) maar ik wil je uitnodigen om nog één station verder mee te gaan.

Ga dan nu in je herinnering, in je verbeelding, naar een moment van duisternis in jouw leven. Van chaos en leegte, van geen referentiepunt meer zien, als dat meer bij je resoneert. Het eerste dat bij je opkomt is goed. Misschien verkeer je er, nu je erbij stilstaat, nu in zo'n periode. Of misschien juist lang geleden. Kun je nog iets terughalen van hoe dat toen was? Ga in verbeelding naar een moment in die duisternis. Durf erin te zijn. Met de kennis van nu weet je misschien dat het goed kwam, of beter zou worden. Maar hoe was het toen? Welke emoties waren er? Misschien juist geen. Waar kun je die ervaring gewaarworden in je lijf?

En kun je je nog iets herinneren, kun je misschien ook iets in ervaring roepen van het moment dat er iets van licht was, of kwam. In jezelf, of van buiten.

Wat je ook mocht ontvangen, of meemaken, sta daar een moment bij stil, met dankbaarheid. Open je ogen. Kijk maar even om je heen. Al deze mensen hebben ervaring met duisternis, net als jij. Iedereen op een eigen manier, misschien herkende je je wel niet precies in mijn woorden. Maar hoe verschillend, uniek en privé de ervaringen ook zijn, het zijn allemaal paasverhalen. Ook al lijken ze op het eerste gezicht helemaal geen paasverhalen. Het zijn verhalen die ons vormen, als we ze durven te leven onze zintuigen en ons denken herscheppen. Ieder mens draagt ze in zich. Marjolijn van Heemstra's zoektocht in de ruimte naar een nieuwe blik op het leven hier op aarde deed me ook aan die paasverhalen denken. En zij ontdekt dat mensen die echt in de ruimte zijn geweest dat ook ervaren. Ze schrijft over de astronaut die God ontmoet in een lege krater. En over de astronaut die zei dat niemand onveranderd terugkeert uit de ruimte. Zo zijn we allemaal astronauten, in de kraters, zwarte gaten in het duistere heelal in onszelf.

Zelf ontmoette ik het heelal binnenin me in Taizé. Ik was begin 20 toen ik na 3,5 jaar aan de Amsterdamse toneelschool te hebben gestudeerd vastliep. Toen ik mijn toekomstdroom, die ik al koesterde sinds mijn vroege jeugd – om theater te maken -

mijn vriendenkring en mijn kamer had verlaten, besloot ik naar die plek te gaan die ik goed kende. Ik kwam er als kind met mijn ouders. Mijn vader, die ziek was, ontleende veel steun aan dit lied. Het eerste in het boekje en ook – zo ben ik gaan voelen – de spirituele grond van de gemeenschap daar. Ik bleef een half jaar in Taizé en maakte vele kleine paasverhalen mee in de ontmoetingen die ik er had met jongeren van over de hele wereld. Zoveel jonge mensen die op een of andere manier net als ik op een breekpunt waren gekomen in hun leven, of die in Taizé opnieuw in aanraking kwamen met oude pijn, omdat er ruimte is voor stilte, voor trage ontmoetingen en voor de weg naar binnen.

Voor mij gold beide: in het half jaar dat ik in Taizé woonde zweefde ik – naast het vele werk, de mooie gesprekken en het vele plezier dat ik daar had – regelmatig in de chaos van een onderbroken levensverhaal dat nog geen nieuwe richting kreeg en in het duister van de pijn van de dood van mijn vader.

Het los zijn van verwachtingen, rollen en de haast van het gewone leven hielp me om het donker te zien. De stilte en de vriendelijkheid van de plek en de ontmoetingen maakte me moedig en zacht om erbij te durven zijn, zonder het te hoeven begrijpen, oplossen, fiksen of te managen.

Hoe vaker en hoe langer ik het durfde, hoe meer ik begon te leven. En hoe meer verhalen ik elke week begon mee te maken die mij ook iets lieten zien van wat ik te brengen had, ook al was ik die week afwasser, of vuilnisophaler en bakte ik daar vaak niks van. In de ontmoetingen begon iets door te schijnen van het nieuwe begin dat in mij wilde groeien. Misschien kon ik het toen, door het kijken in het donker pas zien.

Ik leerde toen, opnieuw – want ik heb het idee dat ik het altijd al geweten heb en het ook steeds opnieuw weer moet leren – pas door in het donker te durven kijken kun je gewaarworden wat er in jou aan het licht wil komen.

De zin van Leonard Cohen 'there is a crack in everything, that's where the light comes in' is inmiddels bijna een cliché geworden, maar meestal geldt voor clichés dat ze ook waar zijn. Door de barsten die we oplopen in het leven kan God pas echt door ons beginnen te scheppen, (dat is mijn uitleg van die zin). Want dat is wat het de scheppingsdicht ons eigenlijk wil vertellen; niet hoe de hemel en de aarde ooit tot stand kwamen (en hoe het allemaal misging), maar dat God nooit klaar is met ons, met zijn scheppingswerk, dat het doorgaat in ons en door onze handen.

Nee het is geen sprookje.

Velen van ons – slechts enkele gelukkigen niet – raken ook zo verwond in het leven dat het ons leven belemmert. Er is niks verheven, mooi of prettig aan leven met een trauma, met ziekte, met verschrikkelijk verlies. En het is niet zo makkelijk als het misschien nu klinkt om onze wonden te helen, misschien lukt het ons hele leven maar ten dele, sommigen minder dan dat. En daarin speelt geluk en bevoorrechte positie, waardoor je er ruimte voor hebt, ook een rol.

Toch denk ik dat we in onze westerse wereld te weinig leren te kijken in het donker, de helende kracht ervan te weinig durven toe te laten.

Het is door velen in de geschiedenis voorgeleefd en gedeeld, maar door niemand zo rijk en zo raak als door Johannes van het Kruis. Ik sluit af met een fragment uit zijn lofdicht op de donkere nacht van de ziel.

In't donker, geheel veilig
langs de geheime trap en in vermomming,
- en hoe had ik geluk! -
in't donker, ongezien ook,
want alles in mijn huis lag reeds te slapen.

3. In de nacht die de kans geeft,
in het geheim, zodat geen mens mij zien kon
en ook ik zelf niets waarnam:
ik had geen ander leidlicht
dan wat er in mijn eigen binnenst brandde.

4. Dat was het dat mij leidde
- zekerder dan het zonlicht op de middag -
daarheen waar op mij wachtte,
van Wie ik zeker zijn kon
en op een plaats waar niemand ooit zou komen.

Niemand komt onveranderd terug uit die reis.
Moge het zo zijn.

Marjolein van Heemstra, In lichtjaren heeft niemand haast

De ontdekking van het donker geeft me in de dagen en nachten die volgen een aangenaam gevoel van ruimte. Het is alsof er in mijn hoofd een luik is geopend dat wegleidt van dagen vol licht en haast. Naar een extra vertrek, met hoge plafonds en ramen die een ander uitzicht geven dan ik tot nu toe kende. Het snelle dagelijkse nieuws interesseert me steeds minder, het tempo van de natuur des te meer.

Als ik van een afspraak naar huis race ben ik me bewust van de bomen langs het fietspad die hun trage groei op mij neerkijken. Ik ga er niet langzamer van fietsen, maar iets van hun traagheid neem ik mee de dag in.

De kinderen helpen daarbij. Ze volgen met eindeloos geduld slakkesporen in de voortuin en staan tijdens een wandeling bij elke paar stappen stil om iets met aandacht te bekijken. Een paddenstoel, een plukje mos, de afdruk van een eendenpoot in de modderig berm.

Mijn zorg om de gebrokenheid waarin we leven zijn nog altijd even groot, maar eronder, ertussen, er doorheen is iets van speling ontstaan. De onrust neemt het niet langer over. Ze is er – en daarnaast is er iets anders. Het heelal, de oneindigheid, het mysterie dat zich nergens wat van aantrekt.

Mijn ruimtereis op aarde lijkt door te werken in mijn zintuigen. 's Avonds hoor ik nog altijd dezelfde ruzies op de toep voor het theehuis, maar ik hoor ze anders dan voorheen omdat ik denk dat ik de stem herken van de man die zich over de vlinderplant

ontfermde en soms zelfs die van de overige leden van de gietercrew. Ik hoor hetzelfde anders.

En de ervaring van ruimte heeft ook effect op mijn denken. Afgelopen zomer had ik het gevoel dat stoppen het enige juiste is om in deze tijd van overmaat en vernietiging te doen. Stoppen met vlees. Stoppen met autorijden. Stoppen met afval produceren. Maar dankzij de eerste contouren van een kosmologisch bewustzijn dringt tot me door dat stoppen net zo goed beginnen is als je uitgaat van een cyclisch tijdbeeld.

Het kosmologisch bewustzijn heeft nog een andere bijwerking: door de aarde te beschouwen in relatie tot de andere planeten in ons zonnestelsel ben ik gaan beseffen hoe gematigd en zachtaardig ze is. Vanaf de aarde bezien is alles buiten onze dampkring extreem: de afstanden, de landschappen, de temperaturen. Maar deze planeet past ons als een handschoen.

Die gedachte maakt dat ik me op een nieuwe manier thuis voel op de plek waar ik ben, de dampkring waarbinnen ik leef, die perfect afgestemde atmosfeer die maakt dat onze lavendelplant groeit, dat er hout bestaat voor het bankje waarop Bob in de winterzon opwarmt, dat we kunnen ademen, praten, elkaar begroeten. Alsof ik dankzij mijn aandacht op het allergrootste beter kan omgaan met het allerkleinste. Het relativeren helpt me stap voor stap te relateren.

*Sterven zal je ooit
maar vandaag
of godweet morgen
kun je leven, doen, zien*

*iemand voor iemand zijn
misschien*

*en het verschil maken, toch,
tussen onverwisselbaar uniek
en om het even*

tussen dood en leven (Huub Oosterhuis, Pasen 2023)